

Stane Košir

Evalvacija kurikularne preнове pri otrocih s posebnimi potrebami

Vir: Zbornik Evalvacija (ur. Darko Štrajn), Pedagoški inštitut, 2000

1. Uvod

Do sprememb v vzgoji in izobraževanju je prišlo zaradi ocen o (Izhodišča, 1996):

- problemih avtonomije in strokovne odgovornosti šole in učiteljev,
- preveliki razdrobljenosti znanja po predmetih,
- prenatrpanosti programov in učnih načrtov,
- premajhnem poudarku na razvoju motivacije za izobraževanje,
- omejeni uporabi raznolikih pristopov, oblik in metod in pasivizacije učencev,
- premajhnem poudarku na nekaterih ključnih vidikih učenčevega razvoja,
- pretiranem poudarku na učitelju kot prenašalcu znanja,
- oslabljeni integracijski vlogi šole,
- zaostajanju za razvitimi državami v izobraženosti prebivalstva,
- prevelikem deležu poklicno neusposobljenega prebivalstva,
- premejnhi kakovosti pridobljenega znanja,
- premajhni usposobljenosti učencev za dovolj samozavestno srečevanje z življenjskimi problemi in za njihovo reševanje.

Kurikularna prenova v letu 1996 je zato največji nacionalni projekt desetletja, saj zadeva predšolske otroke, učence in dijake osnovnih in srednjih šol ter vpliva na bodoči univerzitetni študij. Vanjo so neposredno vpleteni vzgojitelji in učitelji, različni drugi strokovnjaki, seveda pa tudi starši, dedki in babice. Ker zajema tudi denar, smo zanjo zainteresirani praktično vsi državljani.

Na področju otrok s posebnimi potrebami je prišlo do prenove iz istih razlogov, poleg tega pa zaradi (Skalar, 1997):

- zagotovitve vsem otrokom enakih možnosti,
- približevanja razvitem svetu (multikulturalnost, demokratičnost, sodelovanje, sožitje, strpnost, enakopravnost in enakovrednost),
- povečanja vloge staršev otrok s posebnimi potrebami,
- redefiniranja populacije (Bela knjiga, 1996),
- orientacije iz prepoznavanja motenj v oceno učne uspešnosti. (Bela knjiga, 1996).

Te ocene so vodile v večjo integriracijo vseh otrok, ki pomeni tudi šolanje bliže kraju bivanja. V usmerjenost iz defekta, hibe, v preostale sposobnosti in učno uspešnost ne glede na hibo. K temu so vodila tudi mednarodna in nacionalna združenja invalidskih organizacij, priporočila UNESCO, OECD in drugih. To je tudi vodilo do sprememb iz dosedanje kategorizacije kot prepoznavanja motnje, v usmerjanje v programe kot izraz procesne ocene obstoječe ali pričakovane učne uspešnosti. To vodi k individualizaciji in individualiziranem programu.

Na področju otrok s posebnimi potrebami ne mislimo več samo na otroke z motnjami v razvoju (gluhe, slepe, otroke z motnjami v duševnem razvoju ...), ampak smo s preimenovanjem razširili tudi populacijo. V vzgojno-izobraževalnih organizacijah se je iz leta v leto povečevalo število otrok in mladostnikov s problematiko, ki je brez dvoma v pomembni meri povezana z učno neuspešnostjo v predšolskem, osnovnošolskem, poklicnem in srednješolskem, lahko tudi visokošolskem izobraževanju. To so otroci, ki so neuspešni, se težje socialno integrirajo, ostajajo na socialnem obrobju in pogosteje kot drugi zabredejo v alkoholizem, socialno neprilagojeno vedenje, narkomanijo, imajo psihosomatske težave, samomorilne misli itd. Za to skupino se je začelo uveljavljati poimenovanje otroci z učnimi težavami. Ker niso vse težave le negativne, ampak lahko za tog sistem predstavlja težavo tudi nadarjen, posebno sposoben otrok na posameznem področju, se je v Evropi začelo uveljavljati poimenovanje "otroci s posebnimi potrebami" za vse naštete otroke. Tako poimenovanje je uveljavljeno tudi v našem sprejetem zakonu o osnovni šoli (11. Čl. Zosn, UL št. 12 1996). Ta navaja: "Otroci s posebnimi potrebami po tem zakonu so otroci z motnjami v duševnem razvoju, slepi in slabovidni otroci, gluhi in naglušni otroci, otroci z govornimi motnjami, gibalno ovirani otroci, dolgotrajno bolni otroci in

otroci z motnjami vedenja in osebnosti, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje izobraževalnih programov z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene izobraževalne programe oziroma posebni program vzgoje in izobraževanja, ter učenci z učnimi težavami in posebej nadarjeni učenci."

Kot odgovor na ugotovitve so za prihodnost in za orientacijo bodoče vzgoje in izobraževanja postavljene naslednje temeljne vrednote (Izhodišča, 1996):

- ❖ posameznik in njegov razvoj (kulturno, ustvarjalno, delovno, družbeno in okolja zavedajoče se bitje),
- ❖ svoboda in odgovornost udeležencev izobraževanja - t.j. učencev, staršev, učiteljev- vključujoč možnosti, izbire oblik in vsebin,
- ❖ enakost možnosti za vse posameznike in različne družbene skupine,
- ❖ strpnost in solidarnost kot vsebina in način izobraževanja,
- ❖ nacionalna identiteta in odprtost za mednarodno sodelovanje,
- ❖ znanje kot vrednota - vseživljenjskost izobraževanja.

V predšolskem, osnovnošolskem, poklicnem in srednješolskem obdobju želimo izobraževati in vzgajati po vnaprej premišljenih programih za posamezna obdobja. (Bela knjiga, 1996). Ti programi temelje na temeljnih spoznanjih, zaradi katerih je do prenove prišlo, in grade na izhodiščnih vrednotah, ki jih prenova postavlja. Programi zajemajo obvezni in razširjeni program. Obvezni program zajema obvezne in izbirne predmete. Z njim so določeni predmeti ali širša področja, ki so opredeljena podrobneje v učnih načrtih s predvideno snovjo, cilji in standardi znanj. Razširjeni program obsega podaljšano bivanje, jutranje varstvo, dodatni in dopolnilni pouk, interesne dejavnosti ter šolo v naravi.

Poleg teh programov, v katere se bodo vključevali tudi otroci s posebnimi potrebami (večina - Bela knjiga 1996). pa zakon za to področje na različnih nivojih izobraževanja predvideva tudi (Zosn, UL št. 12 1996):

1. prilagojeno izvajanje izobraževalnih programov z dodatno strokovno pomočjo,
2. prilagojene izobraževalne programe, ki zagotavljajo otrokom s posebnimi potrebami pridobitev enakovrednega izobrazbenega standarda,

3. prilagojen izobraževalni program, ki otrokom s posebnimi potrebami ne zagotavlja enakovrednega izobrazbenega standarda,
4. posebni program.

Otroci s posebnimi potrebami, ki so usmerjeni v te programe, imajo pravico do individualiziranih programov vzgoje in izobraževanja. Osnovna šola mora za izvajanje osnovnošolskega programa otrok s posebnimi potrebami zagotoviti strokovne delavce za pripravo, izvedbo in evalvacijo individualiziranih programov.

Ti programi še niso pripravljeni in ne sprejeti. Pričakovati je, da bodo tudi ti temeljili na temeljnih spoznanjih, zaradi katerih je do prenove prišlo, in gradili na izhodiščnih vrednotah, ki jih postavlja prenova.

Danes je lahko filozofska diskusija, ali sprejeti in nastajajoči sistem z zakoni in predpisi, sprejeti programi z učnimi načrti, svojimi razmerji med predmeti, z vsebinami in standardi znanja, ki jih opredeljujejo, zagotavljajo dober približek v izponjevanju zastavljenih ciljev. V prenovi je v različnih fazah sodelovalo več tisoč strokovnjakov in praktikov z univerz, inštitutov, šol, ki so za doseganje opredeljenih ciljev predvideli uveljavljene rešitve kot tiste, ki vodijo k zaželenemu cilju. Glede na omejene slovenske kadrovske potencialne bi bilo verjetno zelo težko sestaviti tako številčno in hkrati konkurenčno ekipo sodelujočih. Če bi obe strokovni ekipi delali pošteno, bi ne mogli priti do pomembno različnih rezultatov. Bilo je tudi veliko polemik, vendar je uveljavljeno sprejeto po recenziji in s konsenzom.

2. Namen evalvacije

Namen evalvacije v zvezi s kurikularno prenovi na področju otrok s posebnimi potrebami je torej lahko ugotoviti, koliko se v procesu izvajanja programskega kontinuuma, eksplicitno namenjenega njim, uresničujejo programski cilji, t.j. cilji postavljeni s predmetniki in učnimi načrti. Ali se dosega cilji, postavljeni z individualiziranim načrtom, koliko se realizira individualizacija in individualni načrti kot pomoč posamezniku za doseg programskih ciljev.

To ne pomeni, da z argumenti ni možno postaviti pod vprašaj ustreznosti sistemskih ali programskih rešitev, vendar to ni osnovni namen evalvacije. Šele nedoseganje

programskih ciljev bi postavilo pod vprašaj program kot tak, in slabe ocene več programov, bi lahko postavile pod vprašaj sistemske rešitve.

Evalvacija mora odgovoriti na nekatera osnovna raziskovalna vprašanja. Ta so tudi pri otrocih s posebnimi potrebami enaka kot vprašanja evalvacije nasploh, le da se nanašajo na posebne skupine predšolskih, osnovnošolskih, srednješolskih in odraslih, na njihove starše, učitelje in vzgojitelje ter njihovo širše okolje in na programe, namenjene njim, kot tudi na programe, namenjene sodelujočim. Poleg teh lahko izpostavimo tudi nekatera specifična vprašanja:

Ali je vzpostavljena družbena evidenca o količini in vrsti posebnih potreb?

Ali so se spremenili strpnost in predsodki do drugačnih v javnosti?

Ali se je spremenila možnost izbire za otroka, starše otroka s posebnimi potrebami ?

Ali se je spremenila podpora (količinsko, kakovostno) otrokom s posebnimi potrebami ?

Ali je vsebina suporta ustrezna glede na otrokove potrebe ?

Ali se pojavljajo nove organizacijske oblike kot integrirani razred, mobilno delo, delo z asistenco itd ?

Ali so otroci s posebnimi potrebami vključeni pred vstopom v šolo v predšolski oddelek za najmanj dve leti?

Ali se otroci s posebnimi potrebami obravnavajo po individualiziranih programih?

Ali se dosegajo rehabilitacijski programski cilji?

Ali so starši otrok s posebnimi potrebami vključeni v planiranje, izvajanje in vrednotenje programov in rezultatov dela?

Ali je usmerjanje v programe ustrezno (koliko je preusmerjanj) ?

Glede na zastavljena vprašanja lahko opredelimo nekaj evalvacijskih nalog v sklopih, ki jih povezujejo.

Programski rezultati:

- ❖ analizirati socializacijo otrok različnih programov z vidika v programu zastavljenih ciljev.

- ❖ analizirati znanje otrok v različnih programih z vidika v programu zastavljenih ciljev (z vidika standardov znanja);
- ❖ analizirati doseganje specifičnih ciljev, definiranih s posameznim programom;
- ❖ analizirati kontinuiranost programov in možnost prehajanja med programi;
- ❖ oceniti uspešnost otrok s posebnimi potrebami pri zaključnem preverjanju znanja in dijakov pri maturi, v primerjavi z ostalimi otroki in dijaki slovenskih šol;
- ❖ analizirati strukturo programov z vidika izobrazbenih, vzgojnih in rehabilitacijskih komponent programa in relevantnosti področij, ki vstopajo v program;
- ❖ analizirati realizacijo specifičnih potreb z vidika programa;
- ❖ longitudinalno proučiti učinke posameznega programa z vidika otrokove bodoče zaposlitve (delovne realizacije) in socialne samostojnosti.
- ❖ Strokovna pomoč :
- ❖ analizirati organizacijske oblike pomoči in deleže individualnega dela z otrokom glede na program, glede na ožje skupine znotraj posebnih potreb, glede na starostna obdobja otrok;
- ❖ analizirati vsebine strokovne pomoči v različnih programih z vidika interdisciplinarnosti;
- ❖ oceniti zagotavljanje posebnih pogojev za realizacijo posameznega programa;
- ❖ oceniti obseg strokovne pomoči po programih in glede na problem prekomerne obremenjenosti otrok;
- ❖ oceniti strokovno pomoč glede na teritorialno razpršenost oziroma dostopnost za uporabnika.
- ❖ Sarši, sodelujoči, okolje:
- ❖ analizirati aktivno udeležbo staršev v posameznem programu, v primerjavi z udeležbo v rednih programih;
- ❖ analizirati sodelovanje z okoljem glede na posamezni program;
- ❖ oceniti razvitost in udeležbo laičnih, podpornih, civilno družbenih elementov glede na program;
- ❖ oceniti zadovoljstvo staršev po programih;

- ❖ oceniti odgovornost staršev za razvoj in napredek otroka;
- ❖ oceniti razvitost in rezultate programov, namenjenih staršem, učiteljem in drugim sodelujočim.
- ❖ Didaktično- metodične spremembe:
- ❖ analizirati spremembe v uporabi posameznih didaktičnih pristopov in učnih metod glede na program;
- ❖ analizirati nove oblike dela: delo z asistenco, integriran razred, mobilno pedagoško delo in druge;
- ❖ oceniti realizacijo individualizacije in diferenciacije v vsakem programu.
- ❖ Sistem:
- ❖ ovrednotenje sprememb glede na starostna obdobja otroka;
- ❖ ovrednotenje sprememb glede na posamezno vrsto otrok s posebnimi potrebami;
- ❖ ovrednotiti odkrivanje, usmerjanje, usposabljanje in zaposlovanje;
- ❖ oceniti razpršenost in dostopnost posameznih programov glede na vrste težav otroka z vidika pravice do izbire;
- ❖ oceniti pravilnost usmeritve v program glede na uspešnost doseganja ciljev;
- ❖ oceniti vložena sredstva in družbeno korist glede na program.

3. Ciljne skupine

Evalvacija mora ovrednotiti spremembe na nivoju sistema kot celote, na ravni regije, posamezne šole, razreda, z vidika posameznih vrst in stopenj motenj in z vidika posameznika - otroka s posebnimi potrebami. Zajeti mora otroke s posebnimi potrebami, starše, učitelje in vzgojitelje, sodelujoče strokovnjake (defektologe, psihologe, socialne delavce in druge strokovnjake) kot tudi ožje in širše okolje oseb s posebnimi potrebami. S tem so ciljne skupine zelo široko določene.

Ciljne skupine predstavljajo tudi osnovni vir informacij. Poleg tega vira predstavljajo vire tudi šolska, strokovna in druga dokumentacija o posamezniku. Vire predstavljajo poročila zdravstvenih, socialnih, šolskih institucij, interesnih združenj, statističnega urada, upravnih organov, drugih institucij in društev. Viri so diplomske, magistrske,

doktorske naloge, raziskovalni projekti, ki v središče zanimanja postavljajo omenjeno problematiko.

4. Metodološka priporočila

Metodologija evalvacije naj bi bila zasnovana tako, da bi spremljanje in ocena vplivov temeljila na:

- ❖ objektivnih podatkih (o obsegu, vsebini, pestrosti, sodelovanju, obremenjenosti otrok in njihovi uspešnosti, individualizaciji in individualiziranih načrtih ...);
- ❖ analizi in realizaciji različnih interesov, ki so se izražali skozi dosedanje razprave;
- ❖ na subjektivnih stališčih, mnenjih in ocenah oseb, ki se jih prenova dotika.

Take podatke bo potrebno obravnavati primerjalno, tako da bo mogoče na zastavljena vprašanja kvalitativno in kvantitativno odgovoriti, predvsem na vprašanje, kako je prenova vplivala nanje. To bo mogoče s primerjanjem stanja pred uvajanjem prenovljenih programov in po njihovi uvedbi ter s primerjavami z drugimi evropskimi državami.

5. Literatura

Bela knjiga. Ministrstvo za šolstvo in šport. Ljubljana 1996.

Izhodišča kurikularne prenove. Nacionalni kurikularni svet, Ljubljana 1996.

Skalar V. Integracija otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami v predšolske ustanove, osnovno, srednjo in poklicne šole. Zbornik Kurikularna prenova. Nacionalni kurikularni svet, Ljubljana 1997. (str. 161).

Zakon o osnovni šoli, Uradni list št. 12, 1996.